

Sockenkyrkonätverket

Medlemsbrev nr. 12, februari 2025

Risinge gamla kyrka. Foto: Bengt A Lundberg, RAÄ.

Forskningsprojekt om Risinge gamla kyrka

I början av 2024 startade ett stort forskningsprojekt i Stockholm om Risinge gamla kyrka i Östergötland. 11 forskare i olika ämnen ledda av historikern Olle Ferm ska utreda kyrkans och socknens historia från 1100-talet till 1500-talet, med sikte på en publikation av resultaten i början av år 2026. Som en utgångspunkt anges att kyrkobyggnaden inte kan förstås isolerad. Den är inordnad i och beroende av ett komplext sammanhang på lokal, regional, interregional och internationell nivå.

Deltagarna är språkvetare, konstvetare, historiker, teolog, arkeolog, ortnamnsforskare, kulturgeograf, latinist. Vidare deltar timmermannen Mattias Hallgren som står för provtagningar och analys av timmerbyggnaden. Risinge nya kyrka från 1840-talet behandlas i korthet.

Delresultaten redovisas och diskuteras på en serie seminarier. Sockenkyrkonätverket följer forskningen och meddelar intressanta resultat på hemsidan.

Ingrid Sjöström

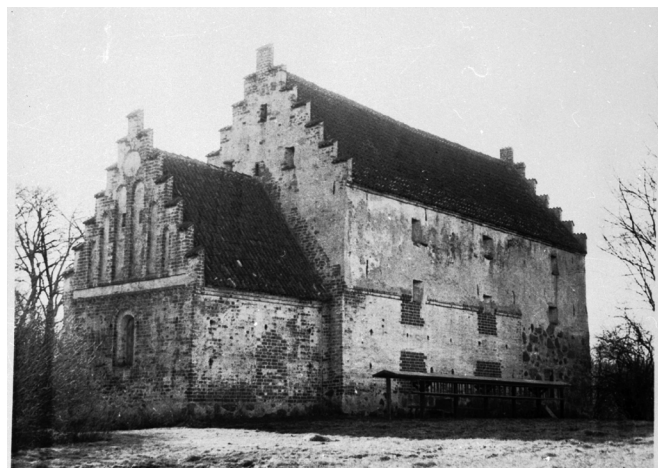
Brunneby kyrka. Foto: Bengt A Lundberg, RAÄ.

Medeltida kyrkor till försäljning

Strax efter årsskiftet kom nyheten att Statens fastighetsverk planerar att avyttra två medeltida kyrkor: Araslövs gamla kyrka i Skåne och Brunneby kyrka i Östergötland. Gemensamt för båda kyrkorna är deras högst varierande funktioner långt fram i historien, och att flera spår efter dessa olika aktiviteter fortfarande kan utläsas i väggar och rum.

Araslövs gamla kyrka, belägen strax nordväst om Kristianstad, byggdes på 1200-talet som en gårdskyrka i tegel för Araslövs gård. Redan på 1600-talet började kyrkan användas som magasin och höjdes med två våningar och loft. Därefter har kyrkan inrymt allt från statarbostäder, fruktlager till osttryckeri. Kyrkan skänktes av godsägarna till Vitterhetsakademin på 1940-talet. På 1950-talet restaurerades byggnaden och fick tillbaka något av sitt medeltida utseende. Den används återigen idag för gudstjänster och andra högtider.

Brunneby kyrka, öster om Motala, uppfördes 1269 av Bengt Magnusson, den heliga Birgittas morfar. Under seklerna fram till 1800-talets början gjordes flera omdaningar av kyrkorummet; bl a tillkom tre valv och målningar på 1400-talet, en altarpupp på 1600-ta-

Araslövs kyrka ca 1950, RAÄ.

let och en hög spira restes på 1700-talet. När församlingen växte krävdes en större kyrka och Klockrike blev från och med 1826 den nya kyrkan i socknen. Den gamla kyrkan i Brunneby fick ett nytt liv som brännvinsdestilleri och därefter som spannmålsmagasin. År 1964 återställdes kyrkan efter att ha köpts in av Vitterhetsakademin, bl a med anslag ur Berit Wallenbergs stiftelse. Kyrkan invigdes åter 1977.

Frågan är vilka funktioner som väntar de fina, gamla kyrkorummen härnäst.

Gunhild Eriksdotter

Årsmöte måndag den 17 mars

Medlemmar i Föreningen Sockenkyrkonätverket kallas till digitalt årsmöte via Zoom den 17 mars kl. 18.

Mötet inleds med att Jakob Lindblad talar utifrån sin bok "Forskningsföretaget Sveriges kyrkor: Organisation Utgivning Arkiv". Boken skildrar hur "Sveriges kyrkor" var organiserat som forskningsföretag från dess grundande av Johnny Roosval och Sigurd Curman men med särskild betoning på tiden från 1960-talet och framåt. Jakob är universitetslektor vid konstvetenskapliga institutionen på Uppsala universitet. Föreläsningen är öppen även för icke medlemmar.

Årsmötesförhandlingarna börjar kl. 18.45. Kallelse med dagordning skickas ut längre fram tillsammans med information om anmälan för att erhålla länk till mötet. Informationen kommer också att läggas ut på föreningens hemsida.

Söderfors gamla kyrkogård. Foto: Gunhild Eriksdotter.

Konferensen "Kulturhistoriska värden på våra kyrkogårdar – att bevara och dokumentera"

Den 13 november förra året anordnade Sveriges hembygdsförbund en digital konferens kring hur begravningsplatsernas värden kan skyddas. En utgångspunkt var att diskutera hur vi bäst kan bevara gravvårdarna genom dokumentation och tillgängliggöra berättelser för eftervärlden. Inbjudna föredragshållare presenterade ämnet från olika perspektiv.

Programmet inleddes med en genomgång av skydd och förvaltning av begravningsplatser med Hugo Larsson vid Riksantikvarieämbetet, följt av Sara Adolfsson från Linköpings stift och Lisa Berglund från Fredrikssons arkitekter AB, som delade sina erfarenheter om praktiska vård- och underhållsplaner. Helena Rosenberg från SHF gav rekommendationer om vad man kan registrera i Hembygdsportalen kring kyrkliga kulturmiljöer. Viktoria Jonasson från Sveriges släktforskarförbund instruerade hur man registrerar i deras register över gravvårdar och Peter Olausson från SHF tog upp dokumentation av levnadsöden kopplade till kyrkogårdar. Dagen avslutades med frågestund och sammanfattning.

Sockenkyrkorna på liv och död.

Några reflektioner kring en konferens i Uppsala i oktober 2024

"På liv och död" skulle kunna vara en titel på något bokligt och/eller filmatiserat kriminaldrama och är det säkert också. Det är utöver det rubriken på något än mer spännande, nämligen på en större konferens som hölls i Uppsala 16-18 oktober 2024. Den hade under rubriken "Samtal om kulturarv, lärande och besöksnäring" och arrangerades av Svenska kyrkan, Världsklass Uppsala och Uppsala universitet. Ett knappt hundratal deltagare deltog under två välmatade dagar.

Man kan självklart vara intresserad av det kyrkliga kulturarvet av en mängd olika anledningar. Det tog Katarina Westerlund (Teologiska institutionen vid Uppsala universitet) upp i sitt anförande "Identitet och bildning – kulturarvet som resurs". Hon berörde tre engelska begrepp som jag själv tyckte fungerade bra för att sortera tankarna kring varför man – som i vårt fall – tycker att kyrkan är viktig. *Believing*, *belonging* och *behaving* - det vi på svenska väl kan kalla tro, tillhörighet och görande. Westerlund menade att det handlade om vad var och en av oss lägger mest tonvikt vid när vi söker oss till de kyrkliga sammanhangen. Det skil-

jer sig säkert också bland oss som är medlemmar av Sockenkyrkonätverket. Vi kan söka oss till kyrkorummet för gudstjänst och bön, vi kan söka samvaron med andra och vi kan också betona detta med de historiskt framvuxna ritualerna. Vårt nätverk finns för att bevara våra sockenkyrkor: kanske har just det först och främst att göra med belonging? Vi ser det stora värdet av kyrkorummet och det kyrkliga kulturarvet som samhällelig och mänsklig samlingspunkt, som något som binder ihop oss människor på såväl emotionella som sociala och historiska grunder.

Konferensen bjöd på en rad tankeväckande föredrag, om sådant som blå teologi (Carola Nordbäck, kyrkohistoriker, museolog), helighet och mystagogik (museologen Helena Wangefelt-Ström, biskop Karin Johannesson) och kyrklig kulturarvsförmedling (konstvetaren Henrik Widmark). En hel del av innehållet var självklart generellt och övergripande till sin karaktär men här fanns också aspekter på det konkret lokala – sådant som i första hand finns på sockenkyrkonätverkets agenda. Widmark tog upp våra möjligheter att berätta om den lokala kyrkan också för en vidare publik genom att anknyta till sådant som t ex byggnadstraditionen, detta genom exemplet Lomma. Den skånska tegelkyrkan representerar en tegeltillverkning på platsen som kom att få stor betydelse i hela Västsverige. Andra exempel gällde den moderna, internationella pilgrimsrörelsen, där det finns goda möjligheter för den lokala kyrkan att hitta nya besökare med genuina intressen också i det som vi uppfattar som det rent lokala.

Bakgrunden till konferensen kan spåras till intresset av att få fler människor att lära känna våra kyrkor – utifrån alla möjliga utgångspunkter (jämför believing, belonging, behaving). I paneldiskussionen talades bland annat om kulturarvet som "honungsfälla", vilket det väl kan vara för en del – men honung är väl inte fel? För andra verksamma inom kyrkan kan kulturarvet ibland ses som en "belastning" genom musealisering av tron, när informationsskyltar om föremålen stör upplevelsen av det sakrala rummet. Den ofta förekommande synpunkten luftades också. Markus Dahlberg, chef för enheten för kulturarvstöd vid kyrkokansliet i Uppsala, betonade för sin del att kulturarvet är allas egendom, och allas ansvar – att det kyrkliga kulturarvet är en samhällelig "allmänning". Han ställde den öppna frågan hur Svenska kyrkan egentligen ser på sin roll i ett kulturarvsperspektiv, nu och i den närmaste framtiden. Frågan är relevant inte minst när statens

ekonomiska anslag för detta kyrkliga kulturarv kontinuerligt urholkas i värde.

Att få kyrkomiljöerna att bli än mer attraktiva som besöksmål är vad vi i sockenkyrkonätverket önskar oss, och verkar för. På konferensen deltog bland andra besöksnäringsskonsulterna Johan Graffman och Ulrika Nisser, som beskrev det fleråriga arbetet inom Sveriges Hembygdsförbund för att, på motsvarande sätt, öka intresset bland allmänheten att besöka hembygdsgårdarna. Detta, att medvetet arbeta med vad som i besöksnäringssammanhang kallas för destinationsutveckling, kan rimligen vara viktigt också för Svenska kyrkan, och för de enskilda församlingarna runtom i landet. Den som vill sätta igång med en systematisk utveckling på det området fick en hel del tips, och åtskilligt med inspiration, på höstens konferens.

Peter Olausson

Häglinge kyrka – räddad av miljardär

Häglinge ligger i Hässleholms kommun i Skåne. Kyrkan här är numera en av tre kyrkor i Sösdala församling. Den nuvarande kyrkan invigdes 1877 och ersatte en medeltida kyrka på samma plats. Från den gamla kyrkan övertogs en altarpupp av Johan Ullberg från 1700-talet. Här finns också en dopfont från medeltiden som tillhör den s.k. Ravlundagruppen.

2012 stängdes Häglinge kyrka efter svåra mögel- och svampangrepp. Det är inte helt ovanligt att 1800-talskyrkor har bekymmer med mögel och svamp. Trots saneringar både 1979 och 1987 hade problemen fortsatt. Samma år upphörde Häglinge att vara egen församling – så nu fanns det inget församlingsråd som kunde föra fram häglingebornas åsikter.

Kyrkans framtid var länge oviss. En mögelsanering genomfördes 2013-14, men en slutlig renovering ansågs kostbar. Sösdala församlings kyrkoråd var länge tveksamma att göra den egeninsats som krävdes, även om Kyrkoantikvarisk Ersättning var beviljad från Lunds stift. I en artikel i lokaltidningen Norra Skåne 22 februari 2022, berättas att kyrkliga syföreningen startat en namninsamling för att slutföra renoveringen och återöppna kyrkan.

Kyrkorådet var skeptisk till namninsamlingen:
-Det är prislappen som avgör. Jag kan inte försvara om

vi ska lägga alla pengarna på en kyrkobyggnad och inte ha råd att driva verksamhet, förklarade kyrkorådets ordförande Ann-Christin Johansson.

I augusti 2022 rapporterades att en aktionsgrupp för kyrkan bildats.

-Det har stått en kyrka här i 1 000 år och så ska det göra i många hundra år till, sade Thomas Rasmusson, född och uppvuxen i Häglinge. I aktionsgruppen fanns kyrkliga syföreningen, LRF, Häglinge sockengille och den lokala Centerpartiavdelningen representerade.

Då hade kyrkorådet beslutat att avslå förslaget om renovering, men beslutet fick tas om eftersom det begåtts formella fel vid sammanträdet. Men även efter förnyat beslut ville inte kyrkorådet betala. Nu blev det istället Stiftelsen Mellby gård, och affärsmannen Rune Andersson som gjorde den avgörande insatsen. Rune Andersson förknippas mest med företaget Trelleborg men har bott i Sösdalatrakten i 27 år. Han har gjort stöttat idrott och kultur genom sin stiftelse, bland annat fotbollslaget Trelleborgs FF.

Renoveringen med det nya tegelgolvet genomfördes hösten 2023, och söndagen den 14 april 2024 kunde kyrkan återöppnas.

I artikeln i Norra Skåne berättade Rune Andersson, att han bott i bygden i 27 år – men aldrig förut varit inne i Häglinge kyrka.

– Jag blev upprörd av Catharina (Eckberg, från syföreningen) för några år sedan, och det var väl så det började. Jag var med och sponsrade en kyrkorgel i min egen hemkommun i Blekinge för 20 år sedan och är intresserad av och tycker det är kul med gamla kulturgrejer, som kyrkor, sade Rune Andersson till Norra Skåne.

Rune Andersson var själv inte med vid återöppnandet. – Tyvärr bokade jag en utlandsresa för länge sedan, så jag kan inte vara på plats på söndag. Men jag hoppas komma någon annan gång framöver, kyrkan ligger ju bara 9 minuter bort, berättade han för Norra Skåne. Idag är alltså Häglinge kyrka åter möjlig att använda. Någon värmeanläggning finns dock inte i kyrkan, så det är användning under sommaren som gäller.

Exemplet Häglinge visar på många saker: 1800-talskyrkornas utsatthet, problemet med centrum och periferi där de viktiga besluten inte längre fattas i socknen, det folkliga engagemang som kan uppåtdas för sin egen kyrka – även om man ”aldrig” besöker den, motsättningen mellan byggnad och verksamhet som är aktuell överallt i Svenska kyrkan. Men det är inte heller alltid möjligt att lösa problemen genom sin lokale miljardär. Jag besökte själv kyrkan i slutet av maj 2024. Den ger idag ett rustikt intryck med sitt tegelgolv. Förhoppningsvis är de svåra mögelproblemen historia, och vi får hoppas att kyrkan också blir väl använd i framtiden.

Carl-Johan Ivarsson

Tossene – från sockenkyrka till kulturkyrka

Tossene ligger på Sotenäset i mellersta Bohuslän. I kommunen finns flera tätorter som Kungshamn, Smögen, Bovallstrand och Hunnebostrand. Den permanenta befolkningen uppgår till 9100 personer men det är naturligtvis så många fler som vistas här under sommarmånaderna. Sedan 2018 är kommunens yta identisk med Sotenäs pastorat.

Här var den bohuslänska stenindustrins centrum, men numera är det förädling av fisk och turism som är de viktigaste näringsgrenarna. Detta avspeglas i kommunens vapen som har en plattfisk avbildad.

Kommunens område består av de fyra gamla socknarna Askum, Kungshamn, Malmön och Tossene. Senare

blev också Smögen och Hunnebostrand egna församlingar.

Den nuvarande kyrkan i Tossene byggdes 1859 efter ritningar av arkitekt Albert Törnqvist. Större renoveringar ägde rum 1903, 1972–1974 och den senaste så sent som 2003–2004.

Kyrkan är i mycket tidstypisk. Kyrkogården i Tossene finns kvar vid den gamla kyrkplatsen. Det finns alltså bara gräsmatta runt kyrkan vilket förenklade för försäljning.

Eftersom befolkningens tyngdpunkt i Tossene församling finns i Bovallstrand så har församlingens verksamhet mer förskjutits till denna kyrka. Där finns en kyrka sedan 1917, den yngsta i en serie av tre bohuslänska nästan identiska träkapell.

I en tid med ökande kostnader och minskade intäkter var den stora kyrkan i Tossene i farozonen, och efter pandemin hade församlingen helt upphört att använda den.

I maj 2024 beslutade kyrkofullmäktige i Sotenäs att Tossene kyrka skulle säljas till Göteborgsparet Carolina Friberg och Daniel Björkdahl. Båda är musiker, har rötterna i Bohuslän och ambitionen är att använda kyrkobyggnaden för kulturverksamhet. Det sågs särskilt positivt att köparna ville samarbeta med bygdens föreningar.

Lokaltidningen Bohusläningens ledarskribent Karl af Geijerstam såg positivt på försäljningen: "Det bästa som Svenska kyrkan kan göra är att, när så behövs, sälja till seriösa köpare som vill använda kyrkorna till något bra för bygden. Detta förefaller ha skett i Tossene och det är ju utmärkt."

I Västsverige finns en rad kapell som ofta byggdes på frivillighetens väg i de gamla socknarnas utkanter. Många av dessa kapell har redan avvecklats och sålts. Så blev det t.ex. med Munkedals kapell redan 2010 och fler har sålts sedan dess. Men Tossene är ovanlig genom att det är en gammal sockenkyrka som här får privata ägare.

Det har förstås skrivits en del i Bohusläningen kring försäljningen, men det har varit svårt att finna några kritiska röster eller någon stark opinion för att bevara kyrkan i församlingens ägo. Det säger förstås inte att vissa kan vara missnöjda.

En högtidlig invigning med bandklippning och efterföljande konsert ägde rum lördagen den 27 juli. Det blev fullsatt och konserten innehöll extra allt, kan man säga, från orgel till visa och musikal, solo, kör och instrumentalister. Stämningen var god, och i publiken fanns faktiskt en alldeles äkta biskop, pensionerade skarabiskopen Lars-Göran Lönnermark.

Kyrkan är i mycket gott skick, Kristus står kvar på altaret och t.ex. altarringen finns kvar. Om det blir förändringar av detta får väl framtiden utvisa. Det är väl i åtanke att kyrkan fortfarande åtnjuter samma lagskydd som alla församlingskyrkor byggda före 1940.

Carl-Johan Ivarsson

Beställ boken "Kyrkor i fara"

Boken går att köpa och kostar 95 kr plus frakt. Skicka din beställning till Karin Skoglund via mejl; karinskoglund64@gmail.com

Som medlem i Föreningen Sockenkyrkonätverket har du 15 % i rabatt. Glöm inte ange namn och adress och om du är medlem i Föreningen Sockenkyrkonätverket.